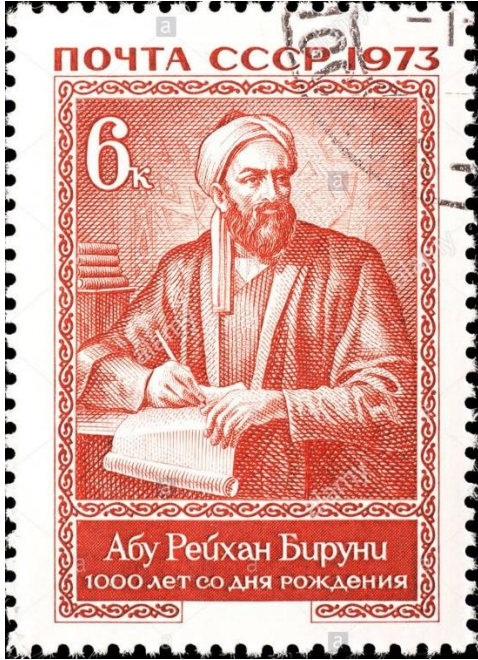

EL BİRÜNİ: UNESCO ONU EVRENSEL DAHİ İLAN ETTİ

Asıl adı Ebu Reyhan Muhammad bin Ahmed el-Biruni olan El Biruni, Özbekistan ve Türkmenistan topraklarında yer alan Harezm’de 973’te doğdu ve ilk eğitimini Yunanlı bir öğretmenden aldı. Ardından “koruyucu babam” dediği matematikçi Ebu Nasr Mansur tarafından Öklid geometrisi ve astronomi alanlarında eğitildi. Biruni; matematik, astronomi, fizik, coğrafya, tıp, mineraloji ve tarih alanlarında eserler yazdı. Buhara’da yaşayan İbn-i Sina ile 997’de yazışan Biruni, Aristo’nun fizik alanındaki görüşlerini sorguluyordu. Mektuplarında, ışığın camdan geçişi ve ısının bir maddeden diğerine transferinin nasıl gerçekleştiği konularındaki görüşlerini dile getiriyordu. Evrenin yapısı ve objelerin yere düşme nedeni gibi konuları tartışmaya açan Biruni, Dünya’nın çapını ve çevresini hesaplamak için bir yöntem geliştirdi. Biruni ilk kitabını yazdığında 17 yaşındaydı. Daha sonra; İran’da Ziyarilerin sarayında konuk olan Biruni, El Asar’ul Bakiye adlı kitabını orada yazdı. Kitapta Orta Asya’da yaşayıp zamanla yok olan en eski kavimlerin kronolojisini kayda geçirmişti. Biruni’nin o kitabı; 1930’lu yıllarda Rus arkeologlara, Sogdiana halkının İslamiyet öncesi yaşamları, yasaları ve kullandıkları takvim konularında ışık tutan tek eserdi.

Rusya’da 1973’te el Biruni anısına bastırılan pul

Biruni 146 kitap yazdı

Biruni’nin çoğu kaybolan 146 kitabının; yarıya yakını astronomi ve 20’si matematik alanındadır. Diğer bilim alanlarında birden fazla kitap yazdığı biliniyor. Biruni, kendi döneminin en önde gelen bilim adamı olarak anılmaktadır. Aristo’nun

“doğada vakum yoktur, doğa boşluğu hemen doldurur” ifadesinin yanlış olduğunu ilk kez ifade eden Biruni’dir. Biruni; jeolojik incelemelerinde denizlerin zamanla kuruyup çöl olabildiğini ve çöllerin de zamanla denize dönüşebileceğini ilk kez ortaya atan kişidir. Denizlerdeki med cezir olaylarına Ay’ın neden olduğunu da o açıklamıştı. Gazneli Mahmut, 1017 yılında Harezm’i ele geçince aralarında Biruni’nin de olduğu binlerce kişiyi esir aldı. Biruni’nin bilimsel çalışmalarını duyan Mahmut onu sarayına aldı. Biruni, Gazneli Mahmut’un Hindistan seferine katıldı. Sanskritçe öğrenen Biruni, Hindistan’da bilim adamlarıyla matematik ve astronomi konularında tartışmalar yaptı. Bilimsel ortamına hayran kaldığı Hindistan’ı defalarca ziyaret edip o ülke hakkında yazdığı kitabını 1030’da tamamladı. Gazneli Mahmut ölünce yerine geçen Mesut, Biruni’ye çok değer verirdi. Biruni, en önemli eseri olan el-Kanunü’l-Mesudi adlı kitabını Sultan Mesut’a ithaf etti. Biruni bu kitapta; Batlamyus’un (Ptolemy) “Dünya evrenin merkezinde hareketsiz durur, Güneş ve gezegenler Dünya çevresinde döner” şeklindeki teorisine karşı çıktı. Bu konuda: “lehte veya aleyhte kesin kanıt yok, o nedenle dünya güneşin etrafında dönüyor da olabilir dönmüyor da olabilir” diye yazmıştı. Biruni’nin tıp ve eczacılık alanında yazdığı Kitabü’s Saydana Fı’t Tıb adlı kitap bitkisel ilaçlar konusunda döneminin en kapsamlı eseri idi. Biruni’nin adı Ay’da bir kratere verildi. Doğumunun 1000. yılında anma sempozyumları düzenlendi, hakkında sinema filmi çevrildi ve anı pulları basıldı. UNESCO’nun Conrier Dergisi, Haziran sayısını 1974’te Biruni’ye armağan etti. Dergide Biruni için “Bir Evrensel Dahi” ifadesi kullanıldı.

Prof. Dr. Ural Akbulut
ODTÜ Kimya Bölümü